

Р е ц е н з и я

на дисертационен труд на тема: „Комуникация за осведомено обществено разбиране. (Общественото мнение за ГМО)“ на Жанет Якимова

за присъждане на образователната и научна степен „доктор“ по професионално направление 3.5. „Обществени комуникации и информационни науки“ (Журналистика – Връзки с обществеността)

Рецензент проф. д-р Венцеслав Бондиков

Актуалността на темата е извън всякакво съмнение. Даже преди няколко месеца отново бяхме свидетели на поредния избухнал скандал във връзка с ГМО. Бих добавил още един необходим щрих към нейната актуалност – редица изследвания показват, че използването на ГМО е пряко свързано със здравето на хората. Необходимостта от сериозно и задълбочено изследване на този проблем е обусловено и от факта, че от дълги години съществува ясно изразена нагласа за глобална дезинформираност, която в последна сметка е довела до социална безотговорност. Като имам предвид, че съществува тенденция към увеличаване на използването на ГМО в световен мащаб и разпространение на съзнателно противоречиви мнения, проучването на този проблем придобива още по-актуално значение.

В тази глобална и значима проблематика Жанет е намерила своята изследователска ниша – дискусията в публичното пространство на въпроса за генно-модифицираните храни.

Също така искам да ви убедя, че представената разработка на Жанет Якимова е много добре структурирана и балансирана. Трудът е в необходимия обем – 298 страници (чист текст, без приложения) и се състои от три глави, увод, заключение, библиография и приложения. Научната библиография съдържа 172 източника, от които 87 са на български език, 44 на английски и най-малко четири на руски. Интернет източниците са 33 на брой.

Докторантката има три публикации, които са в областта на разглежданата проблематика.

Уводът е много добре развит. Освен актуалността на темата, много точно са разграничени основните компоненти на изследването: обект, предмет, цел, хипотези, ограничаващи условия. Формулирани са пет задачи, една от които представлява провеждане на собствено емпирично социално проучване. Според мен, всичко това е позволило на докторантката да навлезе в дълбочина на изследвания проблем.

Първа глава изцяло е посветена на изясняване на основните понятия, с които бораи Жанет Якимова – разбирането, общественото мнение и публичната комуникация.

Понятието „разбиране“, което е централно в изследването на Жанет, е разгледано в неговите теоретични аспекти. Авторката тръгва от етимологичните и морфологични значения на понятието. От гледна точка на тези два вида анализ, тя установява, че разбирането има процесуална основа – то е действие и състояние, което се предметява. Съзнавам, че разбирането се осъществява в рамките на комуникационния процес и поради тази причина вниманието на авторката е насочено основно към взаимодействието комуникация - разбиране. От гледна точка на теорията на комуникацията докторантката изцяло възприема позицията на Р. Буркарт за взаимното разбиране (разбирателството) като константна цел на всяко комуникативно действие, чието постигане е необходимо условие за реализиране на конкретните интереси на двете страни в процеса на комуникационния акт. Същевременно обаче тя задава и основателния въпрос – доколко „ако не се стигне до разбирателство може да се говори за комуникация“. В тази връзка тя изказва идеята, че под комуникация ще се разбира всеки опит за обмен на значения, а от това дали те ще бъдат разбрани правилно от реципиента, зависи дали ще определим комуникационния акт като ефективен или не.

Въз основа на това разбиране, Жанет Якимова прави опит да формулира свое виждане за комуникацията, като я разглежда като „съзнателен опит за реципрочен символен обмен, в който участниците полагат усилия за съвместно уеднаквяване на вложения в значенията смисъл, а успешното осъществяване на тази дейност е предпоставка за реализиране на конкретните им интереси, с оглед на които биха влезли в комуникационна интерекция.“ (с.16-17)

Като спира вниманието си върху изпратеното послание, Жанет прави и една препратка към зависимостта между разбиране и мнение, а именно, че „разбирането на съобщението е предпоставка за формирането на мнение относно него, а мнението е ефект от начина на декодиране на съобщението.“ (с.17) Предполагам, че тази формулирана теза ще бъде доказана в процеса на анализа. На края на тази част е и авторовата дефиниция на разбирането. Приемам този опит за обобщение.

Много добър е и анализът на компонентите на разбирането. Специално внимание е обърнато на връзката между понятията „убеждение“, „нагласи“, „предрасъдъци“, „стереотипи“ и т.н. с разбирането. Разгледани са позициите на различни автори, работещи в тази област. Тази част завършва със „социалната потребност от разбиране“, като е поставен въпросът за ролята на значението на информацията в съвременното общество.

Към тази част от анализа бих искал да отправя следното предложение. Освен от психологическа гледна точка, това понятие би могло да се разгледа също така от философска, логическа и социологическа гледна точка. Това би обогатило анализа и възможността за допълнителни изводи. Също така прави впечатление, че след всеки параграф има специално обособена част - изводи. Не е ли по-добре тези изводи да бъдат обобщени и ситуирани след цялостното разработване на съответната глава?

Втората основна тема в първа глава е изясняване на понятието „обществено мнение“ и връзката му с „общественото разбиране“. За изясняването на общественото мнение са използвани възгледите на доста авторитетни изследователи, като напр. Уледов, Грушин, М. Драганов, Б. Чакалов, Здр. Райков, У. Липман и др. Този въпрос докторантката свързва с публичността, която е условие и среда, в която общественото мнение функционира. То се разглежда в пряка връзка с журналистиката и медиите, които са сочени за основен фактор при неговото формиране. Направен е опит за разграничаване на общественото мнение от масовото и колективното. Разгледани са различните форми на проявление на общественото мнение.

Като се има предвид, че обект на емпиричното проучване са публикации в онлайн медии, Жанет Якимова съвсем разбираемо се насочва

към изясняване на публичността в Интернет пространството. Като разглежда Интернет средата, авторката стига до извода, че известната теория за „спиралата на мълчанието“ на Елизабет Ноел-Нойман, приложена към тази специфична среда, губи съществена част от своята валидност. В подкрепа на тази своя теза тя привежда три аргумента, с които аз съм съгласен. Но същевременно бих искал да попитам, човек не мълчи ли даже и в Интернет, защото ако изкаже различно мнение, ще бъде обругаван с най-нецензурни думи и изрази? Не мълчи ли заради ширещата се там арогантност, невежество и показна простотия?

Третият основен проблем, разработен в тази първа глава, се отнася до публичната комуникация. Като под тази дейност докторантката разбира Пъблик рилейшънс. Изяснени са различните течения при неговото разглеждане, като се приема разбирането, че тази социална дейност представлява мениджърска функция. Специално внимание е отделено на връзката с общественото разбиране. Разгледана е и ролята на медиите за начина, по който се формират определени обществени представи, създават се обществени настроения и в крайна сметка се формира определено обществено мнение. Бих искал да добавя, че тук изводите имат характера на отделен параграф.

Като цяло проблематиката в първа глава е разработена много добре. Налице е взаимна свързаност и обусловеност между отделните части. Авторката показва големи възможности за анализ и синтез. На доста места демонстрира критичен поглед и собствени разсъждения. Всичко това прави тази част много задълбочена и завършена.

Втората глава от дисертационния труд „Публична комуникация и социална компетентност в света на радикалните иновации – ГМО“ фокусира своето внимание върху анализ на взаимовръзките между публичната комуникация, общественото разбиране и общественото мнение по един от най-актуалните и сериозни проблеми през които е изправено човечеството през 21 век, а именно използването от хората на генно-модифицирани организми в селскостопанския и хранителния сектор. Основната цел, която си поставя Жанет в тази част, е анализ на влиянието от прилагането на различни комуникационни подходи върху общественото разбиране и тяхното отражение върху общественото мнение, като се разглежда комуникационното поведение на заинтересованите страни. Заедно с тази цел е дефинирана една подцел и още други 6 задачи. Струва

ми се, че тук се наблюдава известно раздробяване на проблема, което според мен е съвсем излишно.

Докторантката започва тази глава с много интересна ретроспекция на възникването и развитието на ГМО и избухналия конфликт от тяхното „въвеждане в експлоатация“. Разгледано е законодателството в ЕС, САЩ, България и някои други страни. Специално внимание е обърнато на историята на тази тема в България. Анализирани са различни дискусии, дебати, кампании и са приведени данни от проучвания. Ползата и вредите от използването на ГМ храните са разгледани от позициите на потребителите и компаниите. Авторката цитира данни от изследвания и как формулировката на въпросите може да влияе върху отговорите, с цел получаване на желаните резултати. Изводите, до които Жанет Якимова достига, отразяват в синтезиран вид цялостната комуникационна политика на държавите и фирмите по отношение на използването на ГМО. Ето някои от по-важните прилагани тактики:

- Използването на дезинформация;
- Натиск, осъществяван от биотехнологичната индустрия, върху медиите за ограничаване на алтернативни мнения;
- Използване на неетични техники за въздействие;
- Съзнателно ограничаване на държавната регулация и изисквания.

За верифициране на изследователската хипотеза, че „адекватните комуникационни дейности са от ключово значение за формиране на компетентно обществено мнение и предпоставка за социална устойчивост“, е използвана изследователската процедура „case study“. Изследваният случай е организираната през 2010 година кампания „България свободна от ГМО“, осъществена от представители на различни неправителствени организации, браншови сдружения и граждански групи в страната. Кампанията е резултат от национално гражданско обединение, представляващо интересите на българските граждани срещу разпространението на ГМО храните в страната. За целта на изследването са разработени основните методически изисквания, като цел, предмет, задачи, изследователски период, метод. Обект на проучване са медийни публикации, отворени писма, становища, декларации, съобщения, интернет сайтове. Използвани са и данни от проучвания на НЦИОМ.

Това качествено изследване Жанет е провела много грамотно, за което заслужава поздравления.

Третата глава е посветена на разработването и провеждането на собствено проучване. Предмет на това емпирично социално изследване са подходите към отразяването на ГМО проблематиката и ключовите послания, отправяни към българския читател. Обект на проучване са публикациите, отнасящи се до ГМО в четири национални онлайн медии. Специално внимание заслужава разработената регистрационна карта, съдържаща 16 индикатора. Използваният метод е контент анализ. Авторката е анализирала публикациите в два изследователски периода – 2011 и 2014 година. Обхванати са четири онлайн медии: вестниците „Дневник“, „24 часа“, „Новинар“ и информационният сайт „Вести.бг“. Според мен това дава достатъчно възможности за сравнителен анализ.

Целият модел на проучването е разработен много коректно, като са спазени основните методическите изисквания към разработването на изследвания от този тип. Имам и някои дребни забележки, но те не оказват значение върху качеството на разработката.

При анализа на получените резултати Жанет е избрала подхода на дескриптивното представяне на въпросите сами по себе си и по медии. По някои индикатори тя прави успешен сравнителен анализ, което още повече обогатява и задълбочава разработката. Като цяло анализът е много прецизен и коректен. Получените данни от проведеното проучване дават възможност на докторантката да направи 15 извода, които напълно споделям и подкрепям.

Като цяло приемам формулираните седем приноса. Мисля, че след направените бележки на вътрешната защита авторката много добре е прецизира тази част от дисертационния труд.

В заключение, за мен беше истинско удоволствие да чета тази докторска дисертация. Като имам предвид актуалния характер на избраната тема, извършената огромна изследователска работа, задълбочените познания по проблема, показаните възможности за анализ, както и изведените научни приноси, давам положителна оценка на дисертационния труд и препоръчвам на уважаемото научно жури да присъди образователната и научна степен „доктор“ по професионално направление 3.5. Обществени комуникации и информационни науки (Журналистика – Връзки с обществеността) на Жанет Якимова, докторант в катедра „Комуникация, връзки с обществеността и реклама“ при СУ „Св. Кл. Охридски“,

25 .08. 2017

проф. д-р Венцеслав Бондиков